
„Draugo“ literatūrinis palikimas

Stasys Goštautas

„Draugo“ kultūrinis priedas buvo įvairiai vadintas, bet visados liko toks pat – tikras literatūrinis priedas. Ir temos, ir tekstai buvo ne žurnalistinio, bet kūrybinio pobūdžio.

1951 m. prelatui Juozui Prunskiui atėjo į galvą sukurti tokį priedą, ir tai ne sutapimas, kad tai įvyko vos po dvejų metų „dipukams“ išlipus iš laivo. Savo lagaminuose jie atsitempė galybę juodraščių, kurie veržėsi į dienos šviesą.

Metas, kai pasirodė „Draugo“ priedas, šiandien atrodo visai natūralus, kitaip ir būti negalėjo. Tiek intelektualų vaikščiojo po Marquette Parką, tiek jų susibūrė Bostone ir Washingtone prie Library of Congress, kad buvo natūralu pasinaudoti jų buvimu ir išgarsinti lietuvių literatūrą.

Prelato J. Prunskio laikais kultūrinis priedas išeidavo be didelio vargo, nes buvo gerų rašytojų, tik reikėjo juos paraginti. Literatūrinis priedas pasiekė „aukso amžių“ Kazio Bradūno redagavimo laikais, 1961-1982 m. Kiek sunkiau buvo Aušrelės Liulevičienės laikais, bet ji herojiškai išlaikė „Draugo“ lygį. Skaitytojai neįtarė, kaip sunkiai kartais jai būdavo padaryti tą numerį.

Danutės Bindokienės laikais „Draugas“ pradėjo šlubuoti, nes trūko tikro – atskiro priedo redaktoriaus. Danutė atrodo buvo ideali kultūrinio priedo redaktorė, gaila, kad ji buvo apkrauta vyriausios redaktorės pareigomis ir negalėjo visko aprėpti.

Kun. dr. Kęstutis Trimakas redagavo kultūrinį priedą 11 mėnesių su pertraukomis, nes tuo pačiu metu vykdavo į Lietuvą dėstyti Vytauto Didžiojo universitete. Jis ypač atkreipė dėmesį į religiją ir psichologiją.

Po visų vargų pastaruoju metu „Draugas“ atrado savo draugą Aldonos Žemaitytės asmenyje ir, reikia tikėtis, kad ji ištvėrs tiek vargo reikalaujantį darbą, redaguodama laikraštį už trijų tūkstančių mylių. Aldona atkūrė literatūrinį „Draugą“ gal geriau, negu bet kada jis buvo, nors tų išėivijos rašytojų ir kultūrininkų jau neliko, tad pasirinkimas daug mažesnis.

Kadaise tas priedas vadintas „Mokslas – Menas – Literatūra“. Nežinau kodėl šiandien yra „Kultūra – Menas – Literatūra – Mokslas“, gal būtų užtekę „Literatūra ir menas“?

Gan įdomu praeiti visais tais keliais, kuriais praėjo laikraštis.

Visi galvoja, kad žino laikraščio redagavimo paslaptis, nors iš tikrųjų nieko nežino ir skaito, kas jiems labiausiai patinka ir kritikuoja, kas jiems nepatin-

ka. Nėra turbūt tarp mūsų rašytojo, poeto, dramaturgo, eseisto, kurio „Draugas“ nebūtų spausdinęs. Gal kas nors gavo pylos už vieną ar kitą straipsnį, gal buvo nesuprastas ar suparastintos jo mintys, bet laikraštis buvo gyvas ir įdomus.

Buvo smagu skaityti retus Alfonso Nykos-Niliūno posmus ar kupinas paslapties ir subtilumo, grakščias Tomo Venclovos eiles, Mariaus Katiliškio ką tik užbaigtą novelę ar romano ištrauką... ne mažiau smagu buvo skaityti Kosto Ostrausko, kitų autorių metaforas, Algirdo Landsbergio humoro prozą ar Antano Gustaičio eiliuotą juoką, bet jie beveik visi, išskyrus čia du minėtus, jau iškelia vo negrįžtamai. Tarp gyvųjų dar reikia paminėti visad neramų Joną Meką, labai agresyvų savo amžiui, Juliją Švabaitę Gylienę, mieląją Liūnę Sutemą ir turbūt dar pusę tuzino...

„Draugo“ užmojis man primena du pasaulinius laikraščius – „New York Times“ sekmadienio kultūrinę sekciją ir Londono „Financial Times“ šeštadienio laidą, kur irgi gali rasti viską, kas šiandien yra svarbu literatūroje ir mene. Šiandien rašytas tekstas po daugelio metų tampa svarbus visame pasaulyje ir yra cituojamas su pasitikėjimu akademinuose darbuose.

Tokio literatūrinio priedo neturime šiandien Lietuvoje, o būtų gera, kad jis būtų. Įdomu pažiūrėti, kiek tokių literatūrinių priedų turi kitų tautų išeiviai.

Taigi priartėjus mūsų senukui prie šimto metų negalime pamiršti jo nepaprastos užduoties, bet turime pripažinti, kad ir kiti laikraščiai bandė tai daryti. Pvz., „Darbininkas“ kartas nuo karto ir „Naujienos“ kas šeštadienį, ir „Tėviškės žiburiai“ Toronte. Bet nė vienas iš jų negalėjo susilyginti su „Draugu“. Keturi puslapiai senajame formate arba kaip dabar – 8 puslapiai suteikia skaitytojui įvairumo visam savaitgaliui. Nuostabu, kad be garbės užsidarius ar persikėlus į Lietuvą daugeliui gerų žurnalų („Aidai“, „Metmenys“ ir t.t.), „Draugas“ dar sugeba išlaikyti savo tradiciją ir pateikti vieną kitą siurprizą savo skaitytojams.

Priedas pergyveno ir baisius polemikos laikus, pvz., kai kas drįso užgauti Antaną Škėmą, kurio kūrybiškumu negalima buvo abejoti; kai kam nepatiko jo literatūrinis žodynas. Ilgai „Draugas“ negalėjo atsigauti po frontalinio santariečių puolimo, bet iš tikrųjų tai buvo gyvi laikai, kai į viską buvo reaguojama su aistra. Buvo ir kitų nesantaikos obuolių, bet polemika tarp santariečių ir „Naujienų“ skaitytojų davė visiems progą pasidžiaugti.

Vienas iš sunkių momentų buvo bendradarbiavimo su Lietuva klausimas. Prasidėjo nuo krepšinio, paskui buvo filmai ir koncertai. Įdomiausia, kai atsirado Algirdo Juliaus Greimo „Veidu į Lietuvą“ šūkis, kuris daugumos buvo interpretuotas kaip tėvynės išdavystė.

Visus rašytojus ir poetus, dešimtmečius savo kūryba užpildžiusius „Drau-

go“ literatūrinius puslapius, yra sunku aptarti, nes jų yra labai daug, vien sąrašas užimtų man skirtą skiltį. Daugumos jų kūriniai „Draugo“ knygos klubo, sugalvoto kun. dr. Antano Juškos ir jį pakeitusio kun. Vytauto Bagdanavičiaus, dėka buvo išleisti knygomis. Kviečiu pavartyti „Draugo“ literatūrinio priedo metinius sąvadus ir pamatysime, ko tik ten nebuvo.

Įdomumo dėlei peržiūrėjau 1981-1982 metų spausdintų straipsnių sąvadus, reikia stebėtis, kiek kūrybos ir kritikos ten kiekvieną šeštadienį buvo sukaupta.

Nereikia pamiršti „Draugo“ romano konkurso, irgi sugalvoto kun. A. Juškos. Tai vis „Draugo“ literatūros priedo dėka.

Kokios įtakos visa tai turėjo išeivijos literatūrai, čia jau ne šios skilties vertinimui. Reikia palaukti, kada bus parašytos studijos apie R. Šilbajorį ar Vytautą A. Jonyną ir kitus menininkus, o turėtų būti parašyta ne viena tokia daktarinė disertacija.

Kur šiandien yra Julius Kaupas, Algirdas Landsbergis, Antanas Škėma, Aloyzas Baronas, Edvardas Cinza, Stasys Santvaras, Jonas Aistis, Vytautas Alantas, Jurgis Blekaitis, Antanas Vaičiulaitis, Henrikas Nagys, Liūdas Dovydenas, Birutė Pūkelevičiūtė, Jurgis Jankus, Jurgis Mačiūnas ... sąrašas toli gražu ne visas. O kiek straipsnių, pasirašytų ir nepasirašytų, parašė Kazys Bradūnas?

Tai jau mūsų literatūros istorija...